

Har Vardehus ligget på samme plads til 1439?

Af Søren Alkær sig.

Udgravningen af resterne af Vardehus i august 1936 var foranlediget af forfatteren af denne afhandling sammen med cand. mag. Lindberg Nielsen. Som hjemmehørende paa stedet blev det den sidste, der skulde skrive derom, så meget mere, som han i forvejen havde beskæftiget sig ikke så lidt med spørgsmaalet, og hans afhandling, optaget i årbogen for 1936, er naturligvis helt præget af hans opfattelse og tydning af de ting, der kom frem ved udgravningen.

Om et enkelt spørgsmål, nemlig om Vardehus har ligget på denne plads lige fra oldtiden eller ikke, er der imidlertid afvigende meninger. Lindberg Nielsen og jeg er enige i, at det er de mishandlede og ubetydelige rester af Vardehus, vi har fundet. *Forskellen* i vore opfattelser er kort at sige den, at mens han mener, at Vardehus kun har ligget på laksebanken c. 1300—1439 (ifølge mønter og potteskår), så er det min opfattelse, at på denne banke, dannet ved kunst og ved et uhyre arbejde, har Vardehus — i skiftende skikkelser — stået al den tid, den overhovedet har været til, fra tidlig middelalder eller oldtidens slutning indtil dens ødelæggelse 1439. Med hensyn til derimod, hvor dens senere mere borgerlige afløser

har ligget, er jeg enig med forfatteren, hvis redegørelser her sikkert er fyldestgørende.

Lindberg Nielsens anskuelse fører med sig, at han maa flytte om med Vardehus på ret usandsynlig måde. Han benægter jo nemlig ikke, at der, efter gamle breve at dømme (se N. Cl. Hansens afhandl. årbog 36), har været et Vardehus også før 1300. Det skal, mener han, have ligget paa den nordlige banke 12, Resens kort, laksebankens sløjfede genbo. — Bortset fra, at der i 1857, da banken sløjfedes, *ingen* bygningsrester blev fundet her, så er det imidlertid meget lidt sandsynligt, at man omkring 1300, da Vardehus allerede har haft sin bedste tid, fordi Ribe var i så stærk opkomst, har flyttet det *udad*, ud i engen til en mere fast og sikker plads, når der ikke egentlig mere var synderlig brug for det. Og især bliver en sådan flytning urimelig, når man tænker på det vældige arbejde, der nu på engang matte gøres for at få denne flytning istand. Thi bortset fra en lyngholm, som synes at have ligget her fra tidernes morgen, så er hele denne anselige banke skabt ved *kunst*: Tusinder af læs tykke hedetørv er kørt derud til et svært og omfangsrigt fundament og der ovenpå endnu flere læs jord til yderligere fundament og til volde om »borgen«.

Det er mere sandsynligt, at man har valgt denne den sikreste plads, der var, *fra først af*, så meget mere, som det er rigtigt, at Vardehus i *gammel* tid, d. v. s. i friserhandelens tid, ikke blot var syslets vigtigste, men overhovedet dets eneste faste plads af betydning. — Dækket af to strømme mod nord med mellemliggende »forborg« (på den sløjfede banke), og dækket mod syd af endnu en strøm og der udenfor liggende enge, var Vardehus' beliggenhed en af de sikreste i landet. Ikke mange danske borge har

været så godt befæstet, både fra naturens og fra menneskets hånd. Der har den stået i nogle århundreder antagelig helt fra oldtidens slutning (vikingetiden), og har vel gjort sin nytte, skønt det alle dage må have været en ret uanselig bygning efter pladsen at dømme. Da Ribe senere fik *sin* borg blev både den og dens plads i langt mere storstilede former.

Det, som således synes umiddelbart rimeligt, når man ser på pladsen, at man i hin ufredens tid har lagt borgen længst ude og først efter 1439 påny har bygget den op inde paa det faste land, *bekræftes af de ved udgravningen iagttagne forhold*. — For det første fandt vi altså ned til denne lyngholm, som ved sin beliggenhed just var vel skikket til formaalet. Det er ikke sandsynligt, at nogen gren af åen fra først af har gaet syd om den, men det var ikke vanskeligt at få den til det, og saa var holmen til den side jo iøvrigt dækket af engene. — For det andet kan det som foran sagt ikke tænkes, at man ved 1300, da Vardehus' betydning i det væsentlige er forbi, skulde give sig til, som L. N. altså vil, at flytte borgen fra nordlige banke 12 til sydlige banke 12 og derved til ingen nytte påtage sig et så uhyre arbejde. Angående denne nordlige banke, hvis hensigt vi aldeles intet ved om, er vel det sandsynligste, der kan siges, dette, at den har båret en »forborg« eller skanse, måske med palissader foran, som det ses andre steder. Dertil behøvedes vel ikke så mægtig en banke, som Resens kort giver indtryk af, men det behøver man heller næppe at tage så højtideligt. I langt de fleste tilfælde er forholdene i hin tids billeder falske. For at forcere adgangen til Vardehus fra den side, har man altså skullet over en bro, igennem skansen og over endnu en bro.

For det tredje er der altså selve udgravningen.

Desværre nytter det ikke at lægge synderlig vægt paa denne i omhandlede sag, thi her siger den ikke ret meget mere, end at her har stået et hus. Thi tomten var omrodet og gennemplyndret og det var gjort særdeles godt og grundigt. Der fandtes ikke i hele udgravningen en brugelig pind, bortset fra de stykker egetræ, der 2¹/₂ meter nede lå mellem grundstenene. Og næsten heller ikke en hel sten. At der heller ikke var spor af tagsten må vel betyde, at bygningen har været tækket med strå. Grunden til denne fattigdom på bygningsrester er let at se. Vestjylland var allerede dengang træfattig, skovene var, endog århundreder før den tid, gået i krat, og også teglsten havde man brug for, hvor de kunde bjærges, dog mest i byerne, thi landets egne indbyggere forstod kun undtagelsesvist at brænde dem, for det meste var det overladt til udenlandske specialister. Der står heller ikke i den gamle beretning, at bønderne *brændte* Vardehus, så var det nok bleven sagt, men kun at de ødelagde den. De har skånet materialerne, træ og sten, for de var kostbare og kunde gøres i penge, vel sagtens i byen selv. — Og skal altså de millioner af kulstumper, der fandtes overalt, ofte mange snese i et spade-stik, tydes som brandrester, hvad de måske skal, så ligger denne brand ialtfald på et tidligere tidspunkt. Nogen sikkerhed for, at en sådan brand har fundet sted, giver fundene dog ikke, træbestemmelserne (efter kulprøverne) tyder egentlig ikke derpå. Der kan dog på den anden side dertil siges, at i Vestjylland måtte man nøjes med det træ, man havde, enten det var el eller eg, også som gavntræ.

På grund af fundenes ufuldstændighed og svigtende efterretninger kan der altså være tvivlsspørgsmål nok. Men der er *et* bestemt forhold, der fortæller, at Vardehus har stået på laksebanken fra ældste

tid af, nemlig de forskellige fundamenter. I en god fast jordbanke funderer man ikke et hus ned til dens urimelige dybde. Ovenikøbet vilde stenhuset stå ringere på tørvelaget, end noget længere oppe på den faste jord, hvor også »kældergulvet« ligger. Men nu er der et fundament længere nede, umiddelbart oven på det tykke lag hedetørv, bestående af store kampesten og stumper af egebjælker. Jeg slutter deraf, at dette fundament er *det ældre*, idet masser af jord kan være påført, idet man skulde til at bygge stenhus. Jeg er ingenlunde sikker på, at det er *det ældste*, thi bjælkestumperne var tydeligt nok brugt før, måske som lodrette støttestolper i en lermur, den slags »bindingsværk«, som man i min barndom kunde se mange steder i Vestjylland, og som jo *ikke* medførte mærker i stolperne når undtages indtapningen i rammen. Af en sådan indtapning har den første bjælke, vi fandt, nogle spor. Det er iøvrigt givet, at hvis laksebanken er den oprindelige plads, og bygningerne her går tilbage til oldtidens slutning, så *har* der stået mere end et hus, endog før stenhusets tid, thi sådanne lerhuse stod ikke ret længe, og at bygge dem af træ kunde der allerede på det tidspunkt ikke være tale om.

Det er givet, at der allerede i denne tidlige tid er slæbt nogle hundrede læs jord derud. Det var den slags, som kongen lod bønderne gøre som »innæ«, et slags statshoveri. Men da stenhuset siden, sagtens engang i 13. årh., afløste lerhusene, var fundamentet alligevel for svagt. Og da er *hovedmassen* af jorden af jorden slæbt derud, så bygningen kunde komme til at ligge noget højere og fastere, der hvor vi nu fandt det såkaldte kældergulv. Og de sidste 3 kvarter før vi nåede tørvelaget, blev heller ingen teglsten fundet.

Det meste af den sidst tilkørte jord, ligesom sand-

synligvis en del af den tidligere tilkørte, må dog have været brugt til en beskyttelsesvold noget udenfor murene, ellers kan de store jordmasser og bygningsresternes dybe leje i dem ikke forklares.

Har der så været en eller to stenhuse? Derpå kan ikke gives noget bestemt svar ud fra de forstyrrede forhold, vi forefandt ved udgravningen; men skal de mange kulrester tydes som brandspor, så har der været to. At Vardehus imidlertid alle dage indtil 1439 har stået på laksebanken vilde jeg tro er meget sandsynligt ud fra de her anførte forhold.

E. S. Mod foranstående redegørelse er gjort den indvending, at havde Vardehus stået på laksebanken fra ældste tid af, så måtte der ved en udgravning findes oldtidsrester, hvad der ikke var tilfældet. Men for det første blev ved en nybygning, som der har været flere af, de gamle bygningsrester jævnet ud, ofte ud over borgbankens kant, og for det andet, — selv om man vilde mene, der dog måtte være enkelte ting tilbage, f. eks, potteskår, så var udgravningen jo heller ikke så grundig, uden at sådanne spredte ting godt kunde findes endnu.
